Vasile BAHNARU

CONSIDERAȚII PRIVIND TIPOLOGIA DICȚIONARELOR

0. În teoria și practica lexicografică actuală pot fi identificate cinci domenii relativ independente: 1. *lexicografia generală, filologică, lingvistică sau de limbă*, care se ocupă de elaborarea dicționarelor monolingve, în special, și a celor bilingve, din perspectivă istorică sau sincronică; 2. *lexicografia specială*, a cărei sarcină este alcătuirea dicționarelor terminologice (explicative sau bilingve); 3. *lexicografia didactică*, având în centrul preocupărilor elaborarea dicționarelor explicative sau bilingve pentru toate gradele de învățământ; 4. *lexicografia ideografică* și 5. *lexicografia enciclopedică*, diferențele dintre aceste domenii lexicografice fiind determinate mai întâi de destinația dicționarului și, ca urmare, de caracterul specific al corpusului lexical și de punctul de vedere al definirii termenilor (semasiologic sau onomasiologic). În funcție de apartenența dicționarelor la unul dintre aceste cinci domenii ale lexicografiei: 1. *dicționare de limbă* (sau *generale, filologice, uzuale, lingvistice*); 2. *dicționare speciale sau terminologice*; 3. *dicționare didactice sau pentru uzul elevilor*; 4. *dicționare ideografice* și 5. *dicționare enciclopedice*.

Această tipologie rămâne destul de aproximativă și restrictivă din punct de vedere empiric, deși pare a fi practicată cu multă asiduitate și obstinație de către lingviști.

1. Dicționarele generale sau lingvistice, în funcție de scopurile și de modul de explicare a materialului lexical, se împart în câteva categorii: monolingve și traduse. Din categoria dicționarelor monolingve cele mai importante sunt *dicționarele explicative,* fie că înregistrează cea mai mare parte a fondului lexical (dezideratul de a fi exhaustive n-a fost realizat și nici nu poate fi, dat fiind caracterul dinamic al limbii, precum și datorită faptului că vocabularul se impune prin diversitate și mobilitate sporite), fie că se referă numai la anumite categorii de cuvinte. Aceste dicționare indică sensul cuvântului, caracteristicile gramaticale esențiale (la nume, forma de plural; la verbe, persoana I a prezentului indicativ, conjugarea), sfera de utilizare, coloratura expresiv-stilistică, pronunția și ortografia, uneori și etimologia. În afară de cuvinte, dicționarele explicative tratează și unități frazeologice, dar nu prezentate în articole separate, ci incluse în articolul lexicografic al ace-

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

lor cuvinte care constituie elementul lor de bază. Cele mai multe dintre dicționarele explicative au caracter normativ, reflectând regulile și legitățile limbii literare. În clasa dicționarelor generale sau lingvistice se distinge o subclasă de *dicționare lingvistice speciale*, care explică cuvintele aflate în diferite raporturi. Există astfel dicționare de sinonime, de omonime, de antonime, de paronime, de neologisme, de pleonasme, dicționare ortografice și ortoepice, etimologice, dialectologice, onomastice, toponimice, idiomatice, poetice sau ale limbii scriitorilor, inverse, dicționare de maxime (sentințe, aforisme, axiome, proverbe etc.), dicționare istorice și dicționare derivative (care prezintă numai o caracteristică a cuvântului).

Alături de *dicționarele prospective*, care fixează apariția în limbă a cuvintelor și a sensurilor noi, limbile cu tradiții lexicografice vechi dispun de *dicționare retrospective,* cu caracter diacronic – *istorice* și *etimologice,* de variate profunzimi – care prezintă sistemul lexical în așa fel, încât permit să urmărim modificarea sensurilor în timp, să determinăm direcțiile caracteristice de evoluție semantică a unei sau altei limbi, procesele semantice tipice. În raport cu dicționarele explicative uzuale, *dicționarul istoric*, deși tot explicativ, dispune de unele caracteristici distincte. Se știe că elaborarea dicționarului istoric reclamă soluționarea unei întregi serii de sarcini specifice: determinarea limitelor cronologice ale dicționarului, identificarea identității cuvântului pe parcursul perioadei istorice studiate și, în fine, selectarea procedeelor concrete de descriere a istoriei cuvintelor[1]. În opinia lui L. Șcerba, „istoric în înțelesul deplin al acestui termen ar fi un astfel de dicționar, care ar prezenta istoria tuturor cuvintelor pe parcursul unui anumit segment temporar, începând cu o anumită dată sau epocă, indicându-se totodată nu numai apariția cuvintelor noi și a sensurilor noi, dar și dispariția lor, precum și modificarea formei acestora”[2]. Obiectivele unui dicționar istoric determină, în cea mai mare parte, structura articolului lexicografic care urmează să includă diferite feluri de informație despre cuvânt și despre istoria lui. „Această informație poate fi: a) fonetică (fonomorfologică și chiar ortografică), b) gramaticală, c) semantică, d) sintactică (posibilitățile de combinare a cuvântului într-o perioadă dată), e) istorico-culturală.”[3] În felul acesta, în dicționarul istoric sunt fixate toate unitățile de limbă în evoluție și informații referitoare, practic, la toate nivelele de structură a limbii.

De altfel, un dicționar istoric autentic al limbii române, care ar prezenta istoria cuvântului (adică momentul apariției în calitate de unitate de limbă, schimbarea și dezvoltarea sensurilor, modificarea structurii lui derivaționale și a aspectului fonetic etc.), încă nu există, deși de acest tip se apropie în cea mai mare măsură dicționarul Academiei inițiat de Ovid Densusianu și finalizat de curând. Dicționarele istorice se elaborează, de cele mai multe ori, în cadrul forurilor academice, din care considerente ele se mai numesc *dicționare academice*. În raport cu dicționarele explicative sau uzuale propriu-zise, dicționarele istorice, inclusiv cele academice, conțin o informație mai bogată despre cuvântul explicat, inclusiv de natură istorică, culturală, socială etc., ceea ce le apropie, în parte, de dicționarele enciclopedice.

Tot în categoria dicționarelor filologice urmează să includem dicționarele bilingve și plurilingve. Dicționarele *traduse* explică, cu ajutorul mijloacelor limbii materne, cuvintele unei limbi străine (sau invers), adică prezintă echivalentele lexicale din două, trei sau mai multe limbi. De altfel, opoziția dintre dicționarele

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

unilingve şi cele bilingve (cele plurilingve generale au devenit rare) este evidentă pentru cititor şi fundamentală pentru lexicograf, deşi este clar că „în procesul de elaborare a unui dicţionar, decizia nu se reduce la descrierea lexicului unei limbi X chiar cu ajutorul (a) acestei limbi sau (b) al altei limbi Y, cum se procedează de obicei”[5]. Nu vom insista aici asupra metodelor, procedeelor şi nici asupra specificului de elaborare a dicţionarelor bi- şi plurilingve, întrucât acestea se reduc, în mare, la perfecţionarea celor anterioare. Un lucru contează şi urmează să fie menţionat în mod special: explozia editorială de dicţionare bilingve, în special român-engleze şi englez-române, determinată de extinderea extraordinară a relaţiilor de tot felul cu lumea occidentală.

2. *Dicţionarele speciale* vizează terminologia celor mai diferite domenii ştiinţifice. Utilitatea acestor dicţionare este indiscutabilă, mai ales că îşi extind mereu lista de cuvinte, îşi perfecţionează în permanenţă modul de definire a noţiunilor, îşi adâncesc, îşi extind, îşi completează informaţia, inclusiv definiţiile, devenind astfel enciclopedii de domeniu. Trebuie să constatăm însă că multe dintre dicţionarele de acest tip sunt elaborate fără participarea specialiştilor în lexicografie şi de aceea ele nu respectă cele mai elementare principii de elaborare a dicţionarelor, cum ar fi indicarea clasei gramaticale a unităţilor incluse în registru, accentul şi pronunţia lor etc. Dicţionarele terminologice pot fi explicative sau traduse şi au mai curând un caracter informativ.

În domeniul lexicografiei terminologice capătă o utilizare tot mai extinsă prelucrarea automată a datelor şi elaborarea dicţionarelor cu ajutorul calculatoarelor, fapt ce contribuie în mod substanţial la accelerarea procesului de elaborare, prin identificarea rapidă a termenilor noi, prin perfecţionarea metodelor de alcătuire şi de redactare a dicţionarelor.

3. Lexicografia didactică a realizat în ultimii ani rezultate serioase atât în teorie, cât şi în practica întocmirii dicţionarelor. Astfel, în unele limbi au fost elaborate dicţionare constituite din trei volume separate: câte unul pentru fiecare dintre nivelele de şcolarizare – primar, secundar (gimnazial) şi, respectiv, liceal. Aceste dicţionare se numesc concentrice, întrucât volumul al doilea include în întregime lexicul primului volum şi, suplimentar, cantitatea de lexic necesar treptei gimnaziale, iar volumul al treilea include în întregime lexicul celor două volume anterioare şi cantitatea de lexic prevăzută pentru treapta liceală[6].

În fine, pentru cel mai amplu domeniu al lexicografiei didactice sunt caracteristice, pentru toate etapele de elaborare, metodele de automatizare a procesului lexicografic, începând cu cele mai simple tipuri de dicţionare – glosare pentru unele texte, glosare ortografice şi inverse – şi terminând cu dicţionarele de proporţii medii[7].

Dacă este vorba de dicţionarele didactice, nu putem să nu menţionăm că cele mai reuşite şi mai bine realizate par a fi dicţionarele didactice franceze. La o analiză serioasă a acestora, constatăm că *Le Petit Robert des enfants*, *Le Petit Bordas* etc. se bazează pe o selectare riguroasă a registrului de cuvinte şi sunt cele mai consecvente în modul de prezentare a lexicului şi, în mare parte, cele mai omogene, deosebindu-se doar prin modalitatea de aplicare a teoriilor lexicologice, lexicografice sau lingvistice în general. Acestea, deşi urmăresc un scop strict empiric, pragmatic,

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

material, sunt, în primul rând, „dicționare didactice, iar volumul și modalitatea de prezentare a lexicului pot varia în funcție de eventualii consumatori”[8]. Dicționarele didactice în genere se disting, de asemenea, prin modalitatea de prezentare lexicografică, de machetare a textului, prin retorica lor conștientă și prin postulatele didacticiste. Concepția lexicografică, metodele și procedeele utilizate la elaborarea dicționarelor didactice coincid, în linii mari, cu cele practicate la elaborarea dicționarelor filologice.

Din categoria dicționarelor didactice fac parte și acele consacrate unui aspect special al unităților lexicale (sinonime, antonime, paronime, omonime, pleonasme, proverbe, maxime, norme ortografice etc.), precum și dicționarele bilingve: român-francez și francez-român, român-german și german-român, român-italian și italian-român, român-englez și englez-român, român-rus și rus-român, român-spaniol și spaniol-român etc. Acestea se caracterizează prin volumul redus de cuvinte-titlu și sunt destinate uzului școlar.

Lexicografia română dispune de mai multe dicționare cu orientare didactică, numărul lor crescând în mod spectaculos mai ales după 1990. În prezent elevii dispun de nenumărate dicționare explicative și chiar de dicționare enciclopedice dedicate celor mai variate domenii ale vieții sociale, culturale și științifice (unele fiind traduse din franceză). La noi există un dicționar pentru preșcolari, intitulat *Primul meu dicționar*.

4. Apariția *dicționarelor ideografice* este, într-un fel, o reacție de protest față de dicționarele în care cuvintele-titlu sunt dispuse în ordine alfabetică. Lingviștii și lexicografii care se pronunță împotriva modalității tradiționale de prezentare a cuvintelor consideră că această metodă este pur mecanică, având drept rezultat izolarea unui cuvânt de celelalte cuvinte din aceeași familie cu care alcătuiesc un tot lingvistic. Unii specialiști sunt atât de categorici, încât preconizează dispariția dicționarelor alfabetice, afirmând că „era dicționarelor alfabetice este depășită”[9]. Se știe că atitudinea critică, provenind mai ales din partea lingviștilor germani, elvețieni și francezi, față de clasificarea alfabetică este determinată de faptul că ordinea alfabetică, deși este practică, are un pronunțat caracter arbitrar. În plus, clasificarea alfabetică se expune unor critici mult mai grave: ea izolează cuvintele și le lipsește de posibilitatea utilă de a fi confruntate cu cuvintele înrudite. „Așa cum menționa încă Humboldt, limba este un fel de punte între om și univers, ea este o viziune a lumii, un Weltbild, exprimat într-un sistem de coordonate. De unde concluzia formulată de unii savanți că un dicționar nu trebuie să fie un repertoriu de cuvinte izolate și că una din sarcinile sale esențiale ar trebui să fie determinarea raporturilor ce se instituie între lucruri, raporturi pe care clasificarea alfabetică folosită încă din perioada Renașterii nu le poate exprima realmente”[10].

De altfel, prototipurile dicționarelor ideografice se regăsesc în glosarele antice. Așadar, din punct de vedere istoric „este adevărat că primele liste lexicale pe care le cunoaștem (în Egipt, în India, în Grecia alexandrină) erau dispuse în ordine tematică; dar ele erau puțin importante și destinate unor utilizatori specialiști, scribilor”[11].

Tradiția dicționarelor ideografice este destul de veche, din care cauză se insistă asupra necesității de a înlocui organizarea alfabetică „printr-un sistem calchiat

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

asupra limbii înseşi". În acest caz, lexicografii fac uz de mai multe metode. Una din ele, adoptată de *Dictionaire de l'Académie* din 1694, dar abandonată în ediția din 1718, reunește în jurul unei vocabule „cap de serie" toate cuvintele din aceeași familie. Acest principiu, inatacabil în principiu, întâmpină dificultăți practice: cititorul care nu cunoaște latina nu poate ghici că unități atât de diferite ca *chien* și *canine* au o origine comună, datorită unor modificări fonetice complexe produse în franceză pe parcursul secolelor. În prezent, clasificarea pe familii nu este utilizată decât de dicționarele etimologice, adresându-se unui public familiarizat cu problemele filiației istorice a cuvintelor. O altă metodă, utilizată frecvent, pune accentul nu pe afinitatea morfologică, cea a „familiilor", ci pe raporturile mai puțin aparente și deseori mai limitate, care leagă ansamblul de cuvinte aparținând aceluiași concept, aceleiași categorii. Pentru a relua exemplul *chien*, un dicționar care utilizează această clasificare îi va atribui un loc vecin cu cel al cuvântului *chat*, la rubrica intitulată „animale domestice", în timp ce cuvântul *canine* va fi vecin cu unitățile *molaire* și *incisive*, aparținând grupului „dent", care constituie o subgrupă din cadrul rubricii „corpul uman"[12]. În acest context, urmează să amintim că toate procedeele clasificării semnalate prezintă același inconvenient: pentru utilizator este dificil de intuit în care rubrică, în care grupă de noțiuni se află cuvântul concret; de aceea este necesar, prin urmare, de a anexa o clasificare a noțiunilor într-un tabel alfabetic ce ne va permite să aflăm că unitatea *ligne*, de exemplu, apare în grupul „espace"[13].

În principiu, când ne referim la dicționarele ideografice și cele lingvistice, se impune opoziția clasică a „dicționarelor de cuvinte" și a „dicționarelor de lucruri", deși această terminologie este antilingvistică, „întrucât dicționarele de cuvinte (de semne) analizează, evident, semnificații, iar dicționarele de lucruri nu pot vorbi despre lume decât cu ajutorul conceptelor delimitate cu ajutorul semnelor, care în această optică sunt «termeni», ansamblul lor constituind «terminologia»"[14].

Prin urmare, „din punctul de vedere al teoriei semnelor există două posibilități de bază în privința modului de prezentare a materialului în dicționar: 1) semasiologică (alfabetică) și 2) onomasiologică (noțional-semantică)"[15]. Cu alte cuvinte, baza teoretică a dicționarelor ideografice s-a considerat întotdeauna onomasiologia, reprezentând un aspect de cercetare a semanticii, în care punctul inițial al cercetării îl constituie noțiunea, ideea, intenția, iar obiectul analizei – căile și mijloacele de exprimare. În acest context, este necesar să notăm că practica lexicografică depășește baza teoretică cu cel puțin o jumătate de secol, întrucât apariția semasiologiei ca domeniu independent de cercetare ține de sfârșitul secolului al XIX-lea și este pusă în legătură cu editarea lucrărilor lui A. Zauner, în timp ce primul dicționar ideografic (Roget) în înțelesul deplin al acestui termen a fost editat în 1852[16] . Să reținem că dicționarul alfabetic are în centrul atenției „sistemul în lexical", fiind vorba de aspectul verbal și semasiologic, iar dicționarul ideografic cercetează „lexicul în sistem", fiind vorba deci de aspectul logic și onomasiologic[17].

Aşadar, clasificarea noțională, ce regrupează cuvintele după conceptele ce le corespund, și clasificarea analogică, ce utilizează corelațiile dintre cuvinte, nu au apărut decât în secolul al XIX-lea și „cunosc în prezent partizani entuziaști"[18]. Însă aspectul cel mai dificil de redactare a unor asemenea dicționare se află în legătură directă cu „elaborarea unei scheme de clasificare a vocabularului, care să corespundă spi-

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

ritului limbii și nu unor criterii concepute aprioric și apoi impuse lexicului”[19]. Cu toate acestea, dicționarele „naționale” sunt de o reală valoare practică și importanță teoretică, ele având la bază raționamentul: „Dacă vocabularul limbii este o reflectare a realității, dacă cuvintele sunt semne ale unor noțiuni și obiecte decupate din realitate și trecute prin filtrul gândiri și sensibilității umane, atunci structura unui asemenea dicționar nu poate să nu redea, măcar parțial și aproximativ, «imaginea lumii» gândită de un popor prin intermediul limbii sale”[20].

În română, prima încercare de elaborare a unui dicționar ideografic, intitulat *Dicționar analogic* (București, Editura Universul, 1938) a fost întreprinsă de Ștefan Florescu, care publică un mic dicționar analogic al limbii române cuprinzând 373 de grupuri de cuvinte, având drept cap de serie cuvinte care, după părerea autorului, exprimă cele mai importante „abstracțiuni, idei morale, sentimente, noțiuni mai fecunde, mai generatoare de cuvinte distincte, lăsând la o parte pe cele prea elementare sau cu o genealogie prea redusă”[21]. Acest dicționar a devenit astăzi o raritate bibliografică. Deși nu are o concepție științifică riguroasă privind modul de întocmire și structurare a grupurilor, rămâne totuși o lucrare de pionierat care deschide o nouă direcție în lexicografia românească rămasă, din păcate, nevalorificată[22]. Ulterior, a ieșit de sub tipar un nou dicționar de acest tip, avându-i ca autori pe M. Bucă, I. Evseev, Fr. Kiraly, D. Crașoveanu, L. Vasiluță și fiind intitulat *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române* (București, Editura Științifică și Pedagogică, 1978), care cuprinde 612 de grupuri analogice reunind următoarele categorii de cuvinte: cuvinte cu sens identic; cuvinte cu sensuri apropiate; cuvinte cu sensuri identice, dar cu valori stilistice diferite; cuvinte legate prin relații de gen și specie; cuvinte legate prin relații ontico-semantice (autor de acțiune; acțiune și obiect; acțiune și instrument; acțiune și locul acțiunii). Majoritatea grupurilor sunt înlănțuiri de serii sinonimice legate de conceptul de bază precizat de cuvântul-titlu.

În pofida unor succese indiscutabile obținute de lexicografia ideografică din Occident, există totuși o atitudine sceptică față de dicționarele ideografice, considerându-se că „dicționarele onomasiologice, deseori numite conceptuale, sunt departe de a oferi rezultate comparabile celor obținute de lexicografia tradițională”[23]. Și această situație este determinată de faptul că „dicționarele numite analogice nu sunt de cele mai multe ori decât niște liste eteroclite de unități lexicale aparținând unor limbi funcționale neprecizate și mai ales unor sincronii diferite. Interesul practic al acestor dicționare este contestabil și valoarea lor teoretică se bazează pe iluzia naivă de echivalență absolută – pentru a nu zice identitate – între semnul lexical și concept”[24].

În fine, cu privire la lexicografia ideografică, se susține că „în practică, lexicografia „conceptuală” , onomasiologică, adoptând o ordine sistematică, se reduce la vocabularele terminologice, în special tehnice. Acestea din urmă, de cele mai multe ori poliglote, trebuie în principiu să descrie și să confrunte realizările lexicale și sintagmatice pentru fiecare limbă relativ la seriile noționale mai mult sau mai puțin normalizate”[25]. Cu toate încercările, de altfel impunătoare, ale lexicografiei ideografice, se afirmă că „în realitate, încă nu există o lexicografie onomasiologică în măsura în care conceptul este insuficient definit pentru a servi drept bază pentru o tehnică practică”[26].

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

5. *Dicţionarele enciclopedice*, ca şi cele ideografice, se realizează pe baza denominaţiilor, având, prin urmare, un pronunţat caracter onomasiologic. De altfel, lingviştii germani (Dornseiff, Vossler, apoi Weisgerber) s-au pronunţat împotriva studiului semnificaţiilor pornind de la semn (*semasiologia*), propunând în loc studiul denominaţiilor (*onomasiologia*), iar ca urmare a apărut opoziţia: „dicţionare de cuvinte" – „dicţionare de lucruri". Cuvântul *enciclopedie* apare pentru prima dată în limba franceză – de unde a pătruns în română şi în alte limbi europene – în anul 1532, fiind introdus de Rabelais, care îl împrumută din latina epocii, *encyclopedia*.

Enciclopediile sunt lucrări lexicografice deosebite, într-o anumită măsură, de dicţionare, dat fiind că într-o enciclopedie se porneşte de la *noţiuni*, care sunt analizate şi exemplificate cu diferitele lor accepţiuni, urmate de informaţii istorice, geografice etc. Se susţine că dicţionarele de limbă au drept obiect de analiză noţiunile, aşa cum sunt ele concepute şi interpretate de omul cu un nivel mediu de cultură, în timp ce enciclopediile examinează noţiunile dintr-o perspectivă ştiinţifică. Tocmai din teama de a nu aluneca în infantilism conceptual, alcătuitorii de dicţionare explicative „sunt urmăriţi în permanenţă de pericolul de a se îndepărta de definirea lingvistică a structurii semantice a cuvântului şi a conţinutului lui lexical, antrenând în orbita de definire a elementelor lexicale... unele fragmente ale semanticii extralingvistice, alunecând astfel în enciclopedism şi terminologism"[27]. Cu alte cuvinte, dicţionarele filologice au drept obiectiv principal să ajute utilizatorii de dicţionare să-şi perfecţioneze resursele de limbă, iar enciclopediile servesc la difuzarea cunoştinţelor, ambele având o finalitate comună: facilitarea comunicării[28].

Lexicografii au intuit de timpuriu necesitatea unei distincţii între dicţionarele limbii şi dicţionarele enciclopedice, dar această distincţie niciodată nu a ajuns a fi destul de riguroasă încât să poată fi realizată, de aici provine caracterul ambiguu al majorităţii dicţionarelor.

Deşi există părerea că trebuie făcută distincţia între *dicţionarele enciclopedice* şi *enciclopediile propriu-zise*, este foarte greu ca acestea să fie delimitate tranşant, cel puţin în epoca modernă. Desigur, ceea ce se numeşte „dicţionar enciclopedic", şi corespunde unui dicţionar de limbă în mod voit impur, poate fi supus unor transformări ulterioare. „Pe de altă parte, dicţionarele care nu conţin decât nume proprii sunt în mod obligatoriu de tip enciclopedic"[29]. Dar distincţia de bază dintre dicţionarele filologice şi cele enciclopedice constă în faptul că în dicţionarul enciclopedic nu vom observa nici caracteristicile gramaticale ale cuvintelor, nici indicaţii privind utilizarea şi originea lor, nici cazuri de utilizare a cuvântului în contexte: în centrul atenţiei se află semnificatul cuvântului, în timp ce în dicţionarul filologic, dimpotrivă, explicaţiile enciclopedice pentru sensul cuvântului sunt folosite foarte rar, atenţia principală fiind orientată atât asupra sensului, cât şi a formei cuvântului.

6. Conform unei afirmaţii sentenţioase a lui Alain Rey, „dicţionar lingvistic pur nu există tot aşa cum nu există enciclopedie extralingvistică pură..."[30]. Mai mult, vorbind despre dicţionarul *Le Petit Robert*, redactorul acestuia subliniază, în articolul introductiv, că „acest dicţionar este de un tip particular: în acelaşi timp descriptiv, istoric şi analogic. Descriptiv, întrucât el prezintă un tablou destul de bogat al francezei contemporane; istoric, deoarece conţine informaţii asupra

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

francezei vechi, obiect de cultură în sine și instrument de cunoaștere pentru cea de azi; analogic, din cauza că permite să regrupeze cuvintele cu ajutorul sensului și să descopere cuvintele necunoscute”[31]. Cu alte cuvinte, cele mai multe dicționare filologice au un *caracter mixt*, articolul lexicografic oferind atât informație lingvistică autentică, cât și informații suplimentare de natură enciclopedică. Mixte urmează să fie considerate și acele dicționare de limbă care rezervă la finele fiecărui articol o secțiune specială, foarte sumară de altfel, consacrată etimologiei cuvântului. Acest tip de dicționar se dovedește de mare utilitate pentru un public foarte larg. Prin urmare, multe din lucrările lexicografice conjugă, într-un mod mai mult sau mai puțin reușit, problemele de limbă propriu-zisă cu cele de enciclopedie și, ca urmare, nu se poate face o distincție netă între dicționarul de limbă și enciclopedie.

Plătind tribut tradiției, lumea este tentată să interpreteze, în mod eronat, lexicografia drept o știință care admite doar perfecționarea tipurilor de dicționare existente, în timp ce starea actuală a lexicografiei oferă dovezi serioase să credem că, odată cu procesul discontinuu de dezvoltare și îmbogățire a dicționarelor de tipuri deja cunoscute, se impune tot mai mult problema elaborării unor dicționare noi. În acest context s-a lansat opinia conform căreia „una din ideile fructuoase în această direcție este ideea convergerii, reunirii dicționarelor de diferite tipuri”[32]. O altă formă de existență a dicționarelor este și varianta lor electronică. Cu alte cuvinte, în raport cu amploarea lucrărilor lexicografice din zilele noastre, a apărut necesitatea unei diversificări de tipuri, inspirate, uneori, de modelele mai vechi, alteori izvorâte din necesitățile culturii și ale științelor moderne.

7. În general, noțiunea privind tipul dicționarului este de asemenea difuză. Tipul se determină în funcție de o caracteristică dominantă a dicționarului: explicativ, frazeologic, de antonime etc., care, de regulă, coincide cu denumirea dicționarului, adică tipologia existentă a dicționarelor este, în mare măsură, tipologia denumirii lor. În același timp, așa cum ne putem ușor convinge, informația conținută de dicționarele analizate deseori se suprapune; astfel, dicționarul explicativ include și unități frazeologice, iar dicționarul frazeologic prezintă explicarea frazeologismelor. Dacă vom examina din acest punct de vedere toată rețeaua de dicționare a unei limbi, vom putea constata că zonele de interferență a informației sunt deosebit de importante, iar dicționarele, din acest punct de vedere, devin tot mai variate, căpătând un accentuat caracter mixt. Chiar dicționarele explicative, filologice prin excelență – care, pe lângă informația strict semantică (inclusiv, sinonimia și antonimia), conțin, de asemenea, informație gramaticală, fonetică (ortografică și ortoepică), stilistică și parțial etimologică – sunt, în cea mai mare parte, dicționare convergente, inclusiv mixte.

În fine, putem constata că sensul inițial atribuit noțiunii „dicționar” s-a extins în mod evident, definiția primară a dicționarului ca operă care tratează sensul cuvântului se estompează. Din aceste considerente, probabil, poate fi explicată insuficiența tipologiilor dicționarelor existente și tendința nu totdeauna justificată a cercetătorilor de a interpreta un dicționar recent elaborat ca fiind o operă cu totul nouă în raport cu cele cunoscute[33].

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)

NOTE

[1] A se vedea: Л. Малаховский, *Генетический порядок значений или логико-семантическая классификация?* // *Древнерусский язык. Лексикология и лексикография*, Москва, Наука, 1980, p. 3.

[2] Л. Щерба, *Опыт общей теории лексикографии* // Л. Щерба, *Языковая система и речевая деятельность*, Москва, Наука, 1974, p. 303.

[3] Г. Богатова, *История слова как объект русской исторической лексикографии*, Москва, Наука, 1984, p. 126.

[4] J. Casares, *Introduccion a la lexicogafia moderna*, Madrid, 1950, p. 29.

[5] A. Rey, *op. cit.*, p. 71.

[6] Ю. Караулов, *Об одной тенденции в современной лексикографической практике* // *Русский язык. Проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография*, Москва, Наука, 1981, p. 135.

[7] A se vedea: Ю. Караулов, *op. cit.*, p. 135.

[8] A. Rey, *Théorie du signe et du sens: Lectures II*, Paris, Klincksieck, 1976, p. 266.

[9] G. Matorė, *Histoire des dictionnaires français*, Paris, Librairie Larousse, 1968, p. 143.

[10] Ibidem, p. 196.

[11] A. Rey, *Le lexyique: images et modeles du dictionnaire à la lexycologie*, Paris, Librairie Armand Colin, 1977, p. 33.

[12] A se vedea: G. Matorė, *op. cit.*, p. 196-197.

[13] Ibidem, p. 198-199.

[14] A. Rey, *op. cit.*, p. 70.

[15] А. Бальвег-Шрамм, Г. Шумахер, *Словарь глагольных валентностей на семантической основе* // *Новое в лингвистике*. Выпуск XIV, Москва, Прогресс, 1983, p. 205.

[16] Ю. Караулов, *Общая и русская идеография*, Москва, Наука, 1978, p. 19.

[17] A se vedea: ibidem, p. 61-2.

[18] R.-L. Wagner, *Les vocabulaires français. I. Définitions. Les dictionnaires*, Paris, Didier, 1967, p. 129.

[19] I. Evseev, V. Șerban, *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, Facla, 1978, p. 226.

[20] Ibidem, p. 226.

[21] M. Bucă, I. Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Facla, 1976, p. 5.

[22] A se vedea: I. Evseev, V. Șerban, *op. cit.*, p. 226.

[23] A. Rey, *op. cit.*, p. 16.

[24] Ibidem, p. 16.

[25] Ibidem, p. 33-34.

[26] A. Rey, *Remarque sémantique* // *Langue française*, Paris, 1969, nr. 4, p. 16.

[27] С. Бережан, *О лингвистической и отражательной семантике* // *Исследования по семантике*, Уфа, 1979, p. 8.

[28] *Préface* // *Larousse*. Dictionnaire en I volume, Paris, 1988, p. V.

[29] A. Rey, *op. cit.*, p. 73.

[30] Ibidem, p. 70.

[31] P. Robert, *Présentation du dictionnaire* // *Le Petit Robert*. Dictionnaire alphabétique et analogique, Paris, 1986, p. IX.

[32] В. Морковкин, *Идеографические словари*, Москва, Издательство Московского Университета, 1970, p. 47.

[33] A se vedea: Ю. Караулов, *Об одной тенденции в современной лексикографической практике* // *Русский язык. Проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография*, Москва, Наука, 1981, p. 141.

BDD-A20631 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:42:24 UTC)